

ULUSAL EGEMENLİK VE ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ KONUSU OLARAK ULUSLARARASI ÖRGÜTLERDEN ÇIKMA VE ÇIKARILMA

*Withdrawal and Expulsion From the International Organizations as Subjects
of National Sovereignty and International Cooperation*

Prof. Dr. Ayşe Füsun ARSAVA*

Geliş Tarihi: 22.09.2020

Kabul Tarihi: 04.12.2020

ÖZET

Uluslararası örgütlerden çıkma ve çıkarılma prensip olarak örgüt kurucu anlaşmalarında düzenlenen bir konudur. Uluslararası örgütün niteliği, gerçekleştirmek istediği amaçlar ve örgüt kurucu anlaşmasına taraf devletlerin iradesi bu çerçevede yapılan düzenlemede benimsenecek modele esas olmaktadır. Makalede benimsenen değişik modeller yanısıra örgüt kurucu anlaşmasında çıkma ve çıkarılma konusunda açık bir düzenlemenin bulunmaması halinde Viyana anlaşmalar hukuku sözleşmesinin konuya yaklaşımı açıklanmaktadır.

Anahtar kelimeler: cooling-off period, Milletler Cemiyeti Misakı, BM Anlaşması, AB Anlaşması, Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi

ABSTRACT

Withdrawal and expulsion from the international organizations are regulated by the founding treaties of the organizations in principle. The nature and aims of the international organizations and the will of the participating states form basis for models to be adopted. This article examines the different models and The Vienna Convention on the Law of Treaties in case of absence of articles regarding withdrawal and expulsion in the founding treaties.

Key words: cooling-off period, Covenant of the League of Nations, UN Treaty, EU Treaty, The Vienna Convention on the Law of Treaties

---

* Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi, e-posta: fusun.arsava@atilim.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2275-7664.

GİRİŞ

Uluslararası örgütlerden çıkma ve çıkarılma, uluslararası örgütlerden çıkma ve çıkarılmanın meşruiyeti ve koşulları günümüzde özellikle Afrika devletlerinin Uluslararası Ceza Mahkemesinin statüsünden ayrılma ve İngiltere'nin supranasyonal bir örgütten ayrılması bağlamında aktüel bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Konu ABD başkanı Trump'ın NATO'nun geleceği ile ilgili yaptığı açıklamalar nedeniyle gündemdeki yerini korumaya devam etmektedir. Bu örnekler uluslararası örgütlerden çıkma ve çıkarılma konusunun uluslararası hukukun kurumsallaşmasından itibaren güncelliğini kaybetmediğini göstermektedir. Bununla beraber uluslararası örgütlerden çıkma ve çıkarılma düzenlemelerinde, koşullarında ve sonuçlarında oldukça önemli bir çeşitliliğin olduğu karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede uluslararası örgütten çıkma ve çıkarılma düzenlemelerinin meşruiyet koşullarının açıklık itibarı ile tam yeterli olmadığı görülmektedir. Geçmişte bu nedenle bir ara formül olarak uluslararası anlaşma düzenlemelerinde çoğu kez aktif üyelik ve üyeliğin sona erdirilme modeli uygulanmıştır. Bunun nedeni uluslararası örgütten çıkma ve çıkarma hakkının sınırlarının uyumlu şekilde iyi belirlenmesi gereksinimidir. Bu çerçevede uluslararası örgütten çıkma ve çıkarılma konusunda örgütün ve örgüt üyelerinin söz konusu çıkarları esas alınmaktadır. Diğer bir ifade ile bir taraftan uluslararası örgütün dayanağı olan uluslararası işbirliği gereksinimi, diğer tarafta örgüte üye olan devletlerin egemenlik iddiaları uluslararası örgütten çıkma ve çıkarılma düzenlemelerine esas olmak durumundadır.

Uluslararası örgütler uluslararası işbirliği gereksinimine istinat etmektedir. Ancak diğer taraftan üye devletlerin egemenlik hakları devam etmektedir.¹ Devletler uluslararası boyutu olan yükümlülükleri yerine getirmek ve uyumsuzlukları çözmek için uluslararası örgütler kurmakta ve bu örgütlere üye olmaktadır. Devletler bu şekilde uluslararası işbirliğini kurumsallaştırmak ve kolaylaştırmak istemektedir. Kurumsallaştırılan işbirliği örgüt bünyesinde bir araya gelen devletlerin uyumsuzlukları çözme yeteneklerinin artmasını temin etmektedir. Bu durum ancak diğer taraftan artan bir şekilde devletlerin egemenlik iddialarını sınırlayan yükümlülükler getirmektedir. Uluslararası örgüt üyesi devletin örgüte üyeliğinin yarar ve zararları bakımından yapmış olduğu bilanço kendisi için negatif bir tablo oluşturduğu takdirde söz konusu devletin örgüte üyeliğine devam etme iradesi kaybolmaktadır. Böyle bir durum son çare olarak uluslararası örgüt üyesi devlet için, uluslararası örgüt için yahut her iki taraf için örgütten çıkma veya çıkarılma konusunu gündeme getirmektedir.

---

¹ Henry G. Schermers/Niels M. Blokker, *International Institutional Law*, 5. Aufl. 2011, §§15 vd.; Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 13. baskı, İstanbul 2019, s.182 vd.; Rona Aybay-Elif Oral, *Kamusal Uluslararası Hukuk*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016 İstanbul, s.301 vd.

I. ÇIKMA VE ÇIKARILMA

1. İki konunun birbirinden sınırlanması zorluğu

Çıkma ve çıkarılma uluslararası örgüt üyeliğinin sona erdirilme şekilleridir. Bu yöntemler örgütten ayrılan üye devlet ve uluslararası örgüt, dolayısıyla diğer üye devletler arasındaki gerilimi sona erdirir. Gerek ayrılan devlet, gerekse uluslararası örgüt bu prosedürün uygulanmasından sonra da varlığını devam ettirir. Uluslararası örgütten ayrılma ve çıkarılma bu nedenle bir devletin sona ermesi yahut bir uluslararası örgütün ortadan kaldırılmasından farklıdır. Uluslararası bir örgütten çıkma örgüt üyesi devletin ihtiyari tasarrufu olarak görülürken, örgütten çıkarılma örgütün üye devlete yönelik bir önlemi olarak görülmektedir.² Uygulamada bu ayırım tam olarak dikkate alınmamaktadır. Uluslararası örgütün bir üye devlete ağır bir baskı uygulaması halinde, üye devletin bu durumun örgütten çıkma baskısı olarak yorumlayarak, çıkarılmaya ön alarak çıkma hakkını kullanması mümkündür. Böyle bir durumda üye devletin serbest iradesine dayanan bir çıkma söz konusu değildir. Bu çıkma çıkarılmaya eşdeğerdir.³

Bunun güzel bir örneğini Güney Afrika'nın 1964 Mart'ında Uluslararası Çalışma Örgütünden (ILO) ayrılması vermektedir. Ayrılmadan bir ay önce Uluslararası Çalışma Örgütü Yönetim Konseyi Güney Afrika'nın Apartheid politikasına reaksiyon olarak Güney Afrika'nın üyeliğinin askıya alınması ve ILO'dan çıkarılması için ILO-anayasasında düzenlemeler yapılması tavsiyesi yapmıştır. Önerilen bu değişiklikler bununla beraber yürürlüğe girmemiştir (örgüt henüz karar almadan Güney Afrika örgütten çıkmıştır).⁴ Çıkma zorunluluğunun uluslararası örgütün kurucu anlaşmasında da öngörülmesi mümkündür. Avrupa Konseyi Anlaşması maddi hukukta koşulları öngörülmeleyen çıkma hakkı (md.7) yanı sıra, 8.maddesinde aşamalı bir şekilde üye devletin ihracını düzenlemektedir. Bunun önkoşulu Avrupa Konseyi'nin temel prensiplerinin ağır ihlâlidir. Üye devletin temsil hakkı reddedilebilir ve Avrupa Konseyi'nden çıkması talep edilebilir. Bu taleplerin karşılanmaması durumunda üye devletin ihraç edilmesi mümkündür. 1969 Aralık'ta Yunanistan askeri rejimi Avrupa Konseyi'nden çıkarak işkence ve kötü muamele nedeniyle Avrupa Konseyi'nden ihraç edilme tasarrufuna ön almıştır. Yunanistan'ın Avrupa Konseyinden çıkması Avrupa İnsan Hakları Komisyonu tarafından hazırlanan

---

² Philippe Sands/Pierre Klein, *Bowett's Law of International Institutions*, 6.Aufl., Sweet & Maxwell, May 31, 2009), Rn.16-028, 16-037 vd; Vassilios Skouris, *Brexit: Rechtliche Vorgaben für den Austritt aus der EU*, bkz.:EuZW 2016, s.806-811.

³ Manuela Ludewig, *Beendigungstatbestände als notwendige und dynamische Elemente der Mitgliedschaft in internationalen Organisationen unter besonderer Berücksichtigung von Art.50 EuV*, s.7 vd.

⁴ Marjoire M. Whiteman *Digest of International Law XIII*, 1968, §13 Expulsion, Suspension, Forced Withdrawal, and Froced Nonparticipataion, s.242 vd.

ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen raporun hemen ertesinde söz konusu olmuştur.⁵

Uluslararası Para Fonu (IWF) anlaşması aynı şekilde 26.madde, 2.fıkra, c-bendinde, 22.madde ile bağlantılı olarak zorunlu şekilde anlaşmadan çıkma düzenlemesi öngörmektedir. Bu düzenlemeler ışığında Çekoslovakya 1954 yılında anlaşmadan ayrılmaya zorlanmıştır.⁶ Çıkma ve çıkarılma yöntemlerinden hangisinin uygulanacağı prensip olarak üye devlet ve uluslararası örgüt taraflarından hangisinin daha önce inisiyatif kullanarak mevcut uyumsuzluğu sona erdirme bağlamındaki tercihine bağlıdır. Uygulamada uluslararası örgütten çıkma ve çıkarılma arasındaki ayrım öncelikle hakkın üye devlete mi yoksa uluslararası örgüte mi verildiğinden hareketle belirlenmektedir. Uluslararası örgütlerin kurucu anlaşmaları her zaman her iki hakkı düzenlememektedir. Örneğin Kuzey Atlantik anlaşması anlaşma tarafı devletin çıkma hakkını düzenlerken, çıkarılma düzenlemesi içermemektedir. BM Şartı buna karşılık çıkarılma konusunu düzenlerken çıkma konusunu düzenlememektedir.

2. Teorik Hareket Noktası Olarak Heriki Tarafın Çıkarlarının Esas Alınması

Çıkma ve çıkarılma hakları bağlamında teorik olarak örgüt üyesi devletlerin ve uluslararası örgütün çıkarlarından hareket edilmesi halinde iki tarafın çıkarlarının farklı kategorize edilmesi ve değerlendirilmesi gerektiği görülmektedir. Üye devletler bakımından öncelikli olan ulusal egemenlik haklarıdır. Uluslararası örgütler için öncelikli olan ise uluslararası işbirliğinin ve uluslararası örgütün işlevinin korunması ve temin edilmesidir. Uluslararası örgüt üyesi bir devletin uluslararası örgüt bünyesinde bundan böyle işbirliği yapmak istememesi ve örgütten ayrılmak istemesi durumunda örgütün işbirliği çıkarları zedelenmektedir. Üyeliğe zorlanması sadece ulusal egemenlik haklarına zarar vermez, aynı zamanda uluslararası örgütün amaçlarına da katkı sağlamaz. Bu nedenle ayrılmak isteyen devletin ayrılma kararının gerekçesi önem taşımamaktadır. Örgüt çıkarları bakımından bu bağlamda önemli olan örgütten ayrılmanın örgütün işlerine ve geride kalan üye devletler arasındaki işbirliğine zarar vermesini önleyecek şekilde gerçekleştirilmesidir.

Uluslararası örgütten bir üye devletin çıkarılması durumunda da bu durum sadece çıkarılan devletin iradesine ters düşmemekte, aynı zamanda prensip olarak uluslararası örgütün işbirliği çıkarlarına da ters düşmektedir. İlk bakışta üyelikten çıkarma bir yükümlülük ihlâli nedeniyle yaptırım olanağı olarak görülmektedir. Ancak bu yaklaşım uluslararası örgütün işbirliği çıkarlarına

---

⁵ Florence Benóit-Rohmer/Heinrich Klebes, Das Recht des Europarats- Auf dem Weg zu einem paneuropäischen Rechts- system, 2006, s.41 vd.

⁶ Çekoslovakya uzun bir süre mali bilgiler aktarmaktan imtina etmiştir; bkz.: Marjoire M. Whiteman, s.241 vd.

uygun değildir.⁷ Üye devlet uluslararası örgütten çıkarılma ile örgüte karşı sadece haklarını kaybetmemektedir. Örgütten çıkarılan devlet örgüte olan yükümlülüklerinden de kurtulmaktadır. Uluslararası örgüt bunun sonucu olarak ihraç edilen devlet üzerinde etkisini ve kontrolünü kaybetmektedir. Bu nedenle yaptırım olarak uluslararası örgütün üyelik haklarının askıya alınması daha makul bir önlem olarak değerlendirilmektedir. Üyelik haklarının askıya alınması üyelik yükümlüklerinin devamını etkilememektedir. BM anlaşmasının 5.maddesinde Güvenlik Konseyi'nin hakkında önleyici veya zorlayıcı önlemler aldığı üye devletler bakımından BM üyeliğinden doğan ayrıcalıklardan ve haklardan mahrumiyet kabul edilmiştir.⁸ Bir üye devletin kasten uluslararası örgütün amaçlarına ters düşen bir tutum alması halinde, uluslararası örgütün işlevini koruma çıkarı söz konusu devletin ihracını haklı kılmaktadır. Bu durum uluslararası örgütün amaçlarının ve ilkelerinin ihlâli veya örgüt içi işbirliğinin engellenmesi durumunda ortaya çıkmaktadır.⁹ BM Şartı'nın 6.maddesi BM Şartı'nın ilkelerini ısrarlı bir şekilde ihlâl eden devletlerin BM'den ihraç edilme olasılığını kabul etmektedir. Prensip olarak sonuçta uluslararası örgütten çıkma her iki tarafın çıkarına uygun düşebilir. Uluslararası örgüt üyeliğinden çıkarılmada ise çıkarlar prensip olarak farklıdır ve ihraç durumu sadece *ultima ratio* olarak kabul edilmektedir. Uluslararası örgütlerin kurucu anlaşmalarında çıkma ve ihraç olasılıkları ile ilgili düzenlemeler, çıkma ve çıkarılma bağlamında çıkar farklılıklarını açık şekilde ortaya koymaktadır.

II. KURUCU ANLAŞMALAR HUKUKUNUN SİSTEMATİZE EDİLMESİ

1. Her iki tarafın çıkar durumlarının ifadesi olarak çıkma olanağı

Uluslararası örgütlere ilişkin ekseri kurucu anlaşmalar çıkma olanağını açık bir şekilde öngörmektedir. Prensip olarak örgüte yazılı bir bildirim yapılması kabul edilmiştir. Bunun dışında münferit yahut birlikte bulunması gereken başka şekli şartlar kabul edilmektedir. Uluslararası örgütün işlevini koruma ifadesi olarak öngörülen bu koşullar üye devletin örgütten çıkma talebinde somutlaşan egemenlik iddiasına karşı ileri sürülmektedir.

a – Belli bir zamanla sınırlı olarak çıkma hakkının yasaklanması

Uluslararası örgütün ilk kuruluş yıllarında örgütün bünyesinde işbirliği inşası, işbirliğinin istikrara kavuşturulması ve güçlendirilmesi için örgütten çıkma

---

⁷ Thomas Oppermann, Grundfragen der Mitgliedschaft in internationalen Organisationen, Berichte DGVR 17 (1975), s.53

⁸ bu hüküm şimdiye dek uygulama bulmamıştır; bkz.: Jan Klabbers, An Introduction to International Organizations Law, 3.Aufl. Cambridge University Press 2015, s.107

⁹ Milletler Cemiyeti Misakının 26.mad., 2.fıkrası, Misak değişikliğini reddeden üye devletlerin ihracını öngörmekte idi

yasağı öngören düzenlemeler yapılabilmektedir.¹⁰ Örneğin Kuzey Atlantik anlaşmasının 13.maddesi bu çerçevede 20 yıllık bir baraj hükmü öngörmektedir. Aynı şekilde 17 Mart 1948 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel işbirliği ve kolektif yasal savunma hakkı öngören Batı Avrupa Birliği anlaşmasının 10.madde, 3.fıkrası (Brüksel anlaşması) 50 yıllık sürenin geçmesi ertesinde ayrılma hakkını kabul etmiştir. Bunun ötesinde örgüt kurucu anlaşmalarında uluslararası örgüte katılmadan itibaren muayyen bir süre uluslararası örgütten ayrılmayı yasaklayan düzenlemeler de öngörülebilmektedir. Örneğin BM Gıda ve Tarım Teşkilatının (FAO) kurucu anlaşmasının 19.madde, 1.cümlesi teşkilata katılmadan itibaren ancak 4 yıl sonra teşkilattan ayrılmayı kabul etmektedir.

b – Cooling-off period

Uluslararası örgütlerin çıkma hakkını düzenleyen hükümlerinin birçoğunda uluslararası örgütten çıkmanın belirlenen bir zaman diliminden itibaren hukuken etki göstermesi kabul edilmektedir.¹¹ Bu çerçevede istisnayı özellikle Uluslararası Para Fonu (md.26, bölüm 1) ve Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası anlaşması (md.6, bölüm 1) vermektedir. Söz konusu hükümlere göre ilgili örgütlerden çıkma, çıkma bildiri ertesi geçmesi gereken süre sonunda hukuki etki doğuracaktır. Bu düzenlemelerin üye devletlerin ekonomik bağımsızlığını temin ettiği kabul edilmiştir. Ayrılma bildiri ve ayrılmanın etkisi arasında geçmesi öngörülen süre genelde bir yıl olarak kabul edilmektedir. 1969 tarihli Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 56.madde, 2.fıkrasında yer alan genel kurala göre¹² bir anlaşmanın feshi veya anlaşmadan çıkmanın asgari 12 ay önce bildirilmesi gerekmektedir. Uluslararası sürekli Adalet Divanı statüsü ve Kuzey Atlantik anlaşmasının 13.maddesi bu süreyi bir yıl olarak öngörmüştür. “Cooling-off period” olarak isimlendirilen çıkma açıklamasına ilişkin kural ile çıkmanın hukuki etki doğurması için geçmesi gereken süre çıkma kararını veren devletin yeniden kararını gözden geçirmesine olanak vermektedir. Uluslararası örgüt ve onun diğer üyeleri bu süreyi çıkma iradesi kullanan üyeyi ikna için kullanabilir. Uluslararası örgütün işbirliği çıkarının çıkma iradesinin hukuki sonuç doğuruncaya kadar geri alınması için girişimler yapılmasını gerektirebilir. İspanya 1928’de böyle bir olanaktan Milletler Cemiyetine yapmış olduğu çıkma bildiri bağlamında istifade etmiştir.¹³ Polonya da 1987’de Uluslararası Çalışma Örgütünden ayrılma bildirimini geri çekmiştir.¹⁴ Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsünün

---

¹⁰ Cittharanjan Felix. Amerasinghe, Principles of the Institutional Law of International Organizations, 2.Aufl. Cambridge University Press, 2005, s.117

¹¹ Cittharanjan Felix. Amerasinghe, ibid., s.117

¹² Bu anlaşmanın uluslararası hukuk Komisyonu tarafından hazırlanan ancak henüz yürürlüğe girmemiş olan devletlerle uluslararası örgütler veya uluslararası örgütler arasında yapılan anlaşmalara ilişkin 21.03.1986 tarihli anlaşma tasarısı ile karıştırılmaması gerekmektedir

¹³ Jan Klabbbers, ibid, s.107

¹⁴ Henry G.Schermers/Niels M.Blokker, ibid, §§15 vd.

öngördüğü rejimle bağlantılı olarak Gambia ve Güney Afrika Roma statüsünden çıkma konusunda 2016 sonunda yaptıkları çıkma bildiriminden bildirim hukuki etkisi doğmadan 2017 başında geri dönmüştür.¹⁵

Gambia'nın çıkma bildirimini geri almasında hükümet değişikliği rol oynamıştır. Güney Afrika'da ise Parlamentonun onayı olmaksızın Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsünden çekilmenin anayasaya aykırı olacağına ilişkin bir tespit yapmıştır. Yeni bir çekilme iradesinin ortaya konulması halinde "Cooling-Off-Period'un yeniden işlemesi gerekmektedir. Buna karşılık Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsünden çekildiğini 27 Ekim 2016'da açıklayan Burundi bir yıllık sürenin dolması ertesinde 27 Ekim 2017'de Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsünden çekilmiştir. Çıkma bildirim ve bildirim hukuki etkisini doğurması arasında geçen süre uluslararası örgüte çıkma ile ilgili hazırlıklarını yapma olanağı vermektedir. Mali sorunların ve çıkan üye devletle gelecekteki ilişkinin modeli bu süreçte şekillendirilebilir.¹⁶

Supranasyonal nitelikli AB ve üye devletler arasındaki karmaşık ve güçlü ilişkiler muvacehesinde AB anlaşmasının 50.madde, 2.fıkrası üye devletlerden birisinin çıkma iradesini kullanması durumunda iki taraf arasında bir anlaşmanın müzakere edilmesini öngörmektedir. 50.madde, 3.fıkra göre müzakere edilen anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile beraber AB anlaşmalarının çıkan devlete uygulanması sona ermektedir. Diğer durumlarda prensip olarak 2 yıllık süre uygulama bulacaktır. Supranasyonal, kendine özgü karakteri nedeni ile AB uluslararası örgütler içinde özel bir yere sahiptir. Bununla beraber çıkma bildiriminin AB anlaşmasının 50.maddesine göre "Cooling Off Period" içinde geri alınması mümkündür.¹⁷ Böyle bir çıkma bildiriminin geri alınması olanağı Birlik hukukunda öngörülen sürecin anlamına ve amacına uygundur. Birlik anlaşmalarının sürekli karakteri (AB anl. md.53) ve Birlik anlaşmasının dibace ve 1.madde, 2.fıkrası hükmü muvacehesinde Avrupa halklarının daha sıkı bir işbirliğinin hedeflenmesi Birlik çıkarlarının entegrasyon sürecindeki gerilemelerin ve AB'den çıkmaların mümkün olduğunca önlenmesinin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Çıkma iradesinin geri alınmasının 2 yıllık sürenin birçok kez kullanılmasına yol açacak şekilde kötüye kullanılması riski gerçekçi gözükmemekte ve geri alma iradesinin kullanılmaması bakımından haklı bir neden olarak görülmemektedir.¹⁸

---

¹⁵ geri dönme bildirim derhal etki doğurmuştur; bkzn.: Tanja Altunjan, Südafrika und der International Strafgerichtshof – Zuma gegen die Gerichte, JuWissBlog (<https://www.juwisside/29-2017>), 10.3.2017)

¹⁶ Frank Zeidler, der Austritt und Ausschluss von Mitgliedern aus den Sonderorganisationen der Vereinten Nationen, 1990, s.25

¹⁷ Vassilios Skouris, Brexit:Rechtliche Vorgaben für den Austritt aus der EU, EuZW 2016, s.806

¹⁸ Paul Craig, Brexit: Foundational Constitutional and interpretive Principles, II Oxford Human Rights Hub (<http://ohrh.law.ox.ac.uk>)

c – Yükümlülüklerin yerine getirilmesi

Uluslararası örgütlerin çıkarlarının korunması çıkma öncesi özellikle üye devletin özellikle mali yükümlülüklerini örgüte karşı yerine getirmesini gerektirmektedir. Örneğin ILO anayasasının 1.madde, 5.fıkra, 2-cümlesi çıkma bildiriminin 2 yıl sonra yürürlüğe girmesini üye devletin o zamana kadar üyelikten kaynaklanan mali yükümlülüklerini yerine getirmesi koşuluna bağlamaktadır. Milletler Cemiyeti misakının 1.madde, 3.fıkrası da üyelikten çıkmayı uluslararası yükümlülüklerin, özellikle Misaktan doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesi koşuluna bağlamıştır.¹⁹

Yükümlülüklerin yerine getirilmesinin çıkma hakkının kullanılmasında önkoşul olarak öngörülmesi bununla beraber üyelikten ayrılma iradesinin prensip olarak çıkma hakkını kullanan devlet ve uluslararası örgüt arasında doğan bir uyumsuzluğa istinat etmesi nedeniyle gerçekçi gözükmemektedir. Çıkma hakkının bu önkoşula bağlı olarak kullandırılmamasının amacı gerçekleştirecek bir işlevi olduğu düşünülmemektedir. Bu durumu Milletler Cemiyeti Misakının 1.madde, 3.fıkrasının Misakın 16.madesinin, 4.fıkrası bağlamında ortaya çıkan sonuçları açık şekilde ortaya koymaktadır. Misakın 16.madde, 4.fıkrası misaktan doğan yükümlülüklerin ihlâli halinde üyelikten ihraç edilme olanağını öngörmektedir. Oysa Misakın 1.madde, 3.fıkrası muvacehesinde üyelik yükümlülüklerinin ihlâli halinde üyelikten çıkma hakkının kullanılması mümkün değildir. Alman İmparatorluğu, Japonya ve Paraguay yükümlülüklerini yerine getirmemelerine rağmen Milletler Cemiyetinden ayrılmıştır.²⁰ Çıkma hakkının kullanılmasında önemli olan husus üyelikten çıkan devletin doğan yükümlülüklerinden kurtulamamasıdır. Çıkma hakkının kullanılmasında üyelikten ayrılmanın koşulları değil, sonuçları önem taşımaktadır. Devam eden üyelik bağlamında yükümlülüklerin ihlâlinin buna karşılık yaptırımlarla cezalandırılması mümkündür.²¹

2. Ultima ratio olarak üyelikten çıkarılma

Uluslararası örgütlerden ihraç edilme konusunun uluslararası örgütlerden çıkmaya nazaran daha az düzenlendiği görülmektedir. Uygulamada da uluslararası örgütlerden ihracın nadiren gündeme geldiği görülmektedir. Bu tablo uluslararası örgütlerin ve üyelerinin yukarıda açıklanan çıkar farklılıklarını yansıtmaktadır. Milletler Cemiyeti Misakının 16.madde, 4.fıkrası Misak'tan doğan yükümlülüklerin üye devletlerden biri tarafından ihlâl edilmesi

---

¹⁹ Nagendra Singh, Termination of Membership of International Organisations, 1958, s.22; Nagendra Singh çalışmasında Alman İmparatorluğunun 1933'te, Japonya'nın 1933'te, Paraguay'ın 1935'te uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmemesine rağmen Milletler Cemiyeti'nden ayrılmasına dikkat çekmektedir; bkzn.: s.40 vd.

²⁰ bkzn.: (Nagendra Singh, ibid, s.22

²¹ ILO anayasasının 13.madde, 4.fıkrasına göre aidatların ödenmemesi oylamalara katılmama şeklinde bir yaptırıma bağlanmıştır

konusunu düzenlemiştir.²² Milletler Cemiyeti bu yetkisini Konseyin Aralık 1939'da yaptığı son toplantısında Sovyetler Birliği'ne karşı Finlandiya'yı işgali nedeniyle kullanmıştır. BM Şartı'nda da üyelikten ihraç konusunda bir düzenleme yapılmıştır. Şart'ın 6.maddesine göre Şart'ın prensiplerini ısrarlı bir şekilde ihlâl eden üye devletin Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine (sürekli üyelerin de dahil olduğu 9 üyenin kararı ile) Genel Kurul tarafından mevcut üyelerin 2/3 çoğunluğu ile ihracının karara bağlanması mümkündür. Şimdiye dek BM'den ihraç düzenlemesi şeklen uygulama bulmamıştır. Güney Afrika'nın 1974'te BM'den ihracı girişimi sürekli üye ABD, İngiltere ve Fransa'nın vetosu ile önlenmiştir.

a – Uluslararası Örgütten İhracın Takdir Hakkının Kullanılması şeklinde düzenlenmesi

Prensip olarak ihraç nedenleri takdir hakkının kullanılmasını mümkün kılmaktadır. Bir üyenin örgütten ihracının örgütün haklarını ilgilendirmesi nedeniyle takdir hakkının kullanılmasını öngören ihraç düzenlemeleri olağan görülmektedir. Normatif olarak ihraç nedenlerinin bulunmasına rağmen işbirliği çıkarlarının farklı nedenlerle ağır basması durumunda ihraç kararının verilmesi söz konusu olmayabilir. Sıkı bağlılığın söz konusu olduğu uluslararası örgütlerde, üst örgütlenmede üyeliğe son verilmesi durumunda alt örgütlerde de üyeliğin otomatik olarak sona ermesi sonucu doğmaktadır. Uluslararası örgütlenmede üst uluslararası örgüt üyeliğinin alt örgüte üyelik koşulu olarak düzenlemesi mümkündür. Böyle bir durumda üst örgüte üyelikten ihraç otomatik olarak alt örgütteki üyeliğinin düşmesine yol açacaktır. BM Eğitim, Bilim ve Kültür (UNESCO) örgütünün anayasasının 2.madde, 5.fıkrasına göre BM üyeliğinden ihraç edilen devletin UNESCO'da da üyeliği otomatik olarak sona erecektir. Aynı şekilde uluslararası para fonunda üyeliği sona eren devletin IBRD-anlaşmasının 6.madde, 3.fıkrasına göre üç ayın geçmesi ertesinde Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankasındaki üyeliği de aksi bir karar alınmadığı takdirde sona erecektir.

b – İşlevin Korunması ve Yaptırım Amacı

Uluslararası örgütlerin kurucu anlaşmalarında ihraç düzenlemelerinin yer alması disiplin sağlayan önleyici bir etki sağlayabilir.²³ Örgüt üyesinin ihracı gerekliliğinin uluslararası örgütün işlevini koruması amacına nazaran ağırlık taşınması halinde uluslararası örgütün prensiplerinin ağır ihlâli varsayılmaktadır. Uluslararası örgütün işbirliği çıkarları nedeni ile üyelikten ihraç yaptırım olarak uygun görülmemektedir. Böyle bir durumda üyelik haklarının askıya

---

²² Konstantin D.Magliveras, Exclusion from Publication in International Organisations – The Law and Practice Behind Member States' Expulsion and Suspension of Membership, 1999,s.13 vd.

²³ Matthias Ruffert/Christian Walter, Institutionalisiertes Völkerrecht, 2.Aufl. 2015, C.H.Beck;Rn.281

alınmasının üyelikten ihracın bir ön aşaması olarak düzenlenmesi daha uygundur. Bu şekilde yaptırım ve örgütün işlevini koruması bir arada temin edilmiş olmaktadır. Bu çerçevede IBRD anlaşmasının 6.madde, 2.fıkrası iyi bir örnek vermektedir. Madde hükmüne göre bir üye devletin Bankaya karşı mükellefiyetlerini yerine getirmemesi üyeliğin askıya alınmasına yol açacaktır (1.fıkra, 1.cümle, 2.fıkra). Bir yıl sonra aksi bir karar alınmadığı takdirde otomatik olarak üyelik sona erecektir (1.fıkra, 2.cümle). Bu düzenleme 1953/54 yıllarında Bankaya aidatlarını ödememesi nedeniyle Çekoslovakya'ya uygulanmıştır. Çekoslovakya'nın önce üyeliği askıya alınmıştır. Bir yıl sonra da üyelikten ihraç edilmiştir.²⁴ Uluslararası para fonu (IWF) anlaşmasının 26.madde, 2.fıkrası anlaşma yükümlülüklerini yerine getirmeyen devlet için önce fon kaynaklarından yararlanma olanağının kaldırılmasını, daha sonra oy hakkının askıya alınmasını ve nihayet üyelik çıkmasının talep edilmesini öngörmektedir.

Güncel bir konu olarak bu bağlamda Türkiye örneği gündeme gelmektedir. Avrupa Konseyi tüzüğü'nün 8.maddesinde öngörülen aşamalı prosedür Avrupa Konseyi'nin temel prensiplerinin (3.md.) ağır ihlâli bağlamında uygulama bulmaktadır. Ölüm cezasının Türkiye'de yeniden uygulanması tartışmaları Avrupa Konseyi'nde Türkiye'nin temsilinin askıya alınmasına ve Avrupa Konseyi üyeliğinden çekilme talebine ve en son olarak da Türkiye'nin Avrupa Konseyi'nden ihracına yol açabilecek bir neden olarak değerlendirilmiştir. Ölüm cezasının yeniden uygulanması AİHK'na ek ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin 6 nolu protokole ve ölüm cezasını tümüyle kaldıran 13 nolu protokole aykırıdır. Avrupa Konseyi üyeleri tarafından kabul edilen bu protokoller Avrupa Konseyi tüzüğü'nün 3. ve 8.madde muvacehesinde insan haklarına riayet bağlamında ölçü alınmaktadır.²⁵ 1989'den itibaren Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi, Avrupa Konseyi'ne katılan devletlerin ek protokolleri kabul etmek zorunda olduğunun altını çizmektedir.²⁶ 25 Nisan 2017'de Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi 2156 (2017) sayılı rezolüsyon ile Türkiye'de demokratik kurumlarının işleyişinin yeniden gözetim altına alınmasını karara bağlamıştır.²⁷ Türkiye'ye 1996 – 2004 arasında uygulanan Monitoring Prosedür uygulamasına ölüm cezasının kaldırılması ile son verilmiştir. Türkiye AİHK'na ek 6 nolu protokolü 2003'de, 13 nolu protokolü ise 2006'da onaylamıştır.

---

²⁴ Marjoire M. Whiteman, s.242 vd.

²⁵ Konstantinos D.Magliveras, Exclusion from Participation in international Organisations – The Law and Practice Behind Member States' Expulsion and Suspension of Membership, (The Hague: Kluwer, 1999), s.13 vd.

²⁶ Florence Benoit-Rohmer/Heinrich Klebes, s.29; Felix Weber, Die Europäische Menschenrechtskonvention und die Türkei, DÖV, Heft 22, November 2016, s.921

²⁷ Monitoring Komitesinin aynı başlıklı raporu için bkz.: Doc.14282, 5.4.2017; tamamlayıcı rapor için bkz.: Doc. 14282 Add., 24.4.2017

Avrupa Konseyi üyeliğinin sona ermesi ile beraber AİHK'nun 58.madde, 3.fıkrasına göre Avrupa Konseyi üyesi devletin Konvansiyon ve onun protokollerine taraf olma durumu da sona ermektedir. Bunun tersine olarak AİHK'un feshi halinde Avrupa Konseyi üyeliğinin kaybına ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu bağlamda Avrupa Konseyi üyesi devletlerin tümünün taraf olduğu AİHK'nun feshinin teorik olarak insan hakları prensipleri ve korunması konusunda Avrupa Konseyi tüzüğü'nün 3.maddesine dönüşe yol açacağına, 3.maddenin ise Avrupa Konseyi tüzüğü'nün 8.maddesine göre Avrupa Konseyi'nden ihraç prosedürünü gündeme getireceğine dikkat çekilmektedir. Bunun ötesinde ölüm cezasını kaldıran protokollerin münferiden feshi mümkün değildir. Bu protokoller onaylanmaları ile beraber Konvansiyon hukukunun parçası haline gelmiştir. Bu nedenle AİHK'nun ancak bir bütün olarak feshi mümkündür.²⁸

III. VİYANA ANLAŞMALAR HUKUKU MUVACEHESİNDE KURUCU ANLAŞMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Uluslararası Örgüt üyeliğinden çıkma ve çıkarılma konusunda bir düzenlemenin bulunmamasının anlamı

Bu konuda kurucu anlaşmada herhangi bir düzenlemenin bulunmaması örgüt hukukunun çıkma ve çıkarılma müesseselerini reddettiği anlamını taşımamaktadır.²⁹ Uluslararası örgütten çıkma ve çıkarılmanın caiz kabul edilmemesi halinde bunun açıkça düzenlenmesi gerekmektedir. Kimyasal silahların geliştirilmesini, üretimini, depolanmasını ve kullanılmasını yasaklayan anlaşmanın 8.madde, 2.fıkra, 2.cümlesi ve kimyasal silahların yok edilmesi anlaşması örgüt üyesi devletlerin örgüt üyeliğinden çıkarılamayacağını öngörmektedir. Bunun ötesinde ancak örgüt üyeliğinden çıkma ve çıkarılma konusunda herhangi bir düzenlemenin olmaması, bu müesseselerin mutlak olarak reddedildiğini teyit etmemektedir. BM Şartı bunun bir örneğini vermektedir. BM Şartı'nda, Milletler Cemiyeti Misakının üyelikten çıkma ile ilgili düzenlemesi bağlamında (1.mad., 3.fık.) yaşanan tecrübeler nedeniyle bilinçli olarak herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Bu yaklaşımın nedeni BM'in istikrarını ve sürekliliğini sağlama amacıdır.³⁰ Milletler Cemiyetinden çok sayıda devlet çıkmıştır.³¹ Bununla beraber BM üyeliğinden istisnai olarak

---

²⁸ krş.: md.58, fık.1

²⁹ Prodomos Dagtoglou, *Recht auf Rücktritt von den Römischen Verträgen?*, bkz.: FS für Ernst Forsthoff, 2.Aufl. 1974, Roman Schnur (Hrsg.), s.77

³⁰ Gerhard Ohse, *Der Austritt aus den Vereinten Nationen I, Vereinte Nationen 1972*, s.16

³¹ Costa Rica 1925, Brezilya 1926, Japonya 1933, Alman İmparatorluğu 1933, Paraguay 1935, Guatemala 1936, Honduras 1936, Nikaragua 1936, İtalya 1937, El Salvador 1937, Şili 1938, Venezüella 1938, Peru 1939, İspanya 1939, Macaristan 1939, Romanya 1940, Haiti 1942; (bkz.: Konstantin D.Magliveras, *The Withdrawal from the League of Nations Revisited*,

çıkmanın caiz olduğu konusunda mutabakat bulunmaktadır. 1945 tarihli San Francisco Konferansına ilişkin yorum bildiriminde üyelikten çıkma konusunda üç olasılık dile getirilmiştir. Bunlar, olağanüstü koşullar, örgütün barışı koruma konusunda yetersizliği, BM Şartı'nın esaslı değişimi olarak ifade edilmiştir.³² Dünya Sağlık Örgütünün kuruluşunda da üyelikten çıkma konusunda örgüt anayasasında bir düzenleme bulunmamasına karşın örgüt anayasasının esaslı değişimi durumunda örgüt üyelerinin üyeliğe devam bakımından zorlanamayacaklarına ilişkin bir yorum bildirimi yapılmıştır.³³

Uluslararası örgütün kurucu metninde çıkma hakkı ve ihraç konusunun düzenlenmemesi hali için 1969 Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi uluslararası teamül hukukunu esas almaktadır. Sözleşmenin 5.maddesine göre uluslararası anlaşmalar hukuku sözleşmesinin prensip olarak uluslararası örgütlerin kurucu metinlerine de uygulanması mümkündür. Anlaşmalar hukuku sözleşmesinin düzenlemeleri uluslararası örgütlerden çıkma ve çıkarılma konusunda bir taraftan uluslararası örgütün, diğer taraftan üyelikten çıkma iradesine sahip devletin çıkarlarının dikkate alınmasına olanak vermektedir. Uluslararası işbirliği çıkarlarını ve devletlerin egemenlik iddialarını birlikte dikkate alan bu yorum kurumsallaşmış uluslararası hukukun uluslararası örgütten çıkma ve çıkarılma konusunda sınırları uyumlu şekilde belirlemesine katkı sağlamaktadır.

2. Çıkma hakkının kurucu anlaşmaların doğasının gereği olarak kabul edilmesi

Uluslararası örgütlerden çıkma hakkı kurucu anlaşmalardan çekilme hakkı sorununu gündeme getirmektedir. Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 56.maddesine göre çekilme hakkı öngörmeyen bir kurucu anlaşmaya istinat eden uluslararası örgütler bakımından böyle sorun mevcut değildir. Bu prensibin iki istisnası bulunmaktadır. Her iki durumda da çekilme iradesinin asgari 12 ay önce bildirimi gerekmektedir (çekilme kavramı çok taraflı anlaşmalar bağlamında kullanılmaktadır). Anlaşma taraflarının benzer bir olanağı caiz kılma amacı taşımaları halinde anlaşmadan çekilme istisnai olarak kabul görmektedir (md.1, a-bendi). Uluslararası örgütlerden çıkmayla ilgili olarak bu durum BM ve Dünya Sağlık Örgütü örneklerinde görüldüğü gibi özellikle kurucu anlaşmalara ilişkin yorum bildiriminden istihraç edilmektedir. Buna karşılık sınırlı bir süre için kurulan uluslararası örgütlerden süre dolmadan çıkış kabul edilmemektedir.³⁴

Dickinson Journal of International Law Review, Vol.10, No.1 (1991), s.25 vd.

³² Marjoire M. Whiteman, s.220 vd.

³³ ABD onay esnasında 1 yıl önce haber vermek koşulu ile örgüt üyeliğinden ayrılma hakkını saklı tutmuştur, bkz.: Henry G.Schermers/Niels M.Blokker, §§15 vd.)

³⁴ Nagendra Singh, s.22

Diğer taraftan çıkma hakkının istisnai olarak anlaşmanın karakterinden istihraç edilmesi mümkündür (1.fık., b-bendi). Bu şekilde uluslararası örgütlerin kurucu anlaşmalarının yapısı ölçü alınmaktadır. Bu durum Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin anlaşmaların uygulanabilirliğini uluslararası örgütlerin ilgili hükümlerinin zarar görmemesi koşuluna bağlayan 5.maddesine uygun düşmektedir. Uluslararası örgütlerin kurucu anlaşmaları örgüt üyesi devletler arasında kurumsallaştırılmış işbirliği amacı gütmektedir. Kurucu anlaşmalar kurumsal bir yapı öngörerek örgütü bağımsız tasarrufta bulunma, hukuk ihdas etme ve bu şekilde yükümlülükler öngörme şeklinde yetkilendirmektedir. Bu tablo örgüt üyesi devletlerin özel bir şekilde işbirliği yapmasını ve bu işbirliğinin sonuçlarını kabul etmesini gerekli kılan ve aynı zamanda onların ulusal egemenliklerini kapsamlı şekilde sınırlayan dinamik ve bağlayıcı bir sürecin cereyan ettiğini ortaya koymaktadır.

Devlet egemenliğinin işbirliğine yönelik bir uluslararası örgüt bünyesinde artık mutlak bir prensip olarak tanınması mümkün değildir. Bağımsızlık ve Selfdetermination kurucu anlaşmada öngörülen kurumsal mekanizmanın etkileri ve dinamiklikleri nedeniyle sınırlanmaktadır.³⁵ Örgüt bünyesinde üye devletler bu dinamikleri etkileme olanağına sahiptir. Örgüt bünyesinde devlet egemenliğinin sınırlanması örgüt üyeliğinin diğer boyutunu oluşturmaktadır. Örgütten çıkmak suretiyle egemenliğini kazanan devlet diğer taraftan üyelik haklarından feragat etmektedir. Şüphesiz uluslararası örgütten bir üyenin ayrılması, örgütün özellikle evrensel yahut bölgesel örgüt olma çabası çerçevesinde örgüt bünyesindeki işbirliği çabalarını zayıflatacaktır. Bununla beraber işbirliğinin ve bunun sonuçlarının kabul edilmesinin zorlanması mümkün değildir; örgütün işbirliği içinde fonksiyonunu yerine getirmeye ilişkin çıkarlarının muhatabı örgüt üyesi devletlerdir. Bu bağlamda sadece amaca uygunluk değerlendirmesi değil, anlaşma amaçlarının yorumu ışığında getirilen hukuki dayanak önem taşımaktadır. Örgüt bünyesinde bir çözüm bulunamadığı takdirde örgütün işbirliği amaçları ışığında çıkma hakkının kullanılmasına izin verilmesi gerekmektedir.³⁶

Bu sonuç uluslararası örgütün işbirliği yapma ve bunun sonuçlarını kabul etme gereksinimi ne kadar çoksa o kadar somut ortaya çıkacaktır. Hernekadar uluslararası örgütten tek taraflı çıkma olanağının öngörülmemesi supranasyonal bir örgütün kısmen temel özelliği olarak görülse de, bu tür bir örgütün karakteristiği örgüt üyelerine çıkma hakkının verilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle AB anlaşmasının 50.maddesinin Lizbon anlaşmasının metnine girmesinden çok önce AB'de AB'den çıkma hakkı konusunda AB'de yazısız

---

³⁵ Nathan Feinberg, Unilateral Withdrawal from an International Organization, BYIL 39 (1963), s.189 vd.

³⁶ Nathan Feinberg, ibid, s.189

hukuk muvacehesinde çıkma hakkının bulunduğu kabul edilmiştir.³⁷ Buna karşılık anlaşmaların ne zamansal olarak sınırsız şekilde geçerli olması, ne de ilerleyen entegrasyon amacı bu bağlamda dile getirilmiştir.

Bireylere Birlik hukuku tarafından sağlanan subjektif haklar da uluslararası örgütten çıkma hakkının kullanılmasına engel teşkil etmemektedir. Üyelikten ayrılma iradesine sahip olan devletin vatandaşlarına Birlik hukuku tarafından verilen haklar daha çok anayasa hukuku muvacehesinde çıkma kararına ilişkin yetki kullanımı, çıkma prosedürü ve çıkma koşulları bağlamında gündeme gelmektedir. Kurucu anlaşmaların karakteri muvacehesinde Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 62.madde, 1.fıkrası ile uyumlu olarak çıkma hakkının anlaşmanın yapıldığı tarihte öngörülmeleyen bir durum olarak anlaşmanın akdine esas olan koşullarda sonradan esaslı değişiklikler ortaya çıktığı takdirde kabul edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede önemli olan husus değişikliği öngörülmeleyen koşulların anlaşmanın onayına esas olması ve anlaşmadan doğan yükümlülükleri önemli ölçüde değiştirmesidir. Uluslararası örgütlerin karakterinde mündemiç olan dinamizm nedeniyle bu istisnanın (clausula rebus sic stantibus istisnasının) dar yorumlanması gerekmektedir.

Viyana Anlaşmaları Hukuku Sözleşmesinin 54.madde, b-bendi ile uyumlu olarak diğer durumlarda anlaşma ile tesis edilen üyeliğin sadece tüm anlaşma taraflarının aralarında anlaşmaları ile sona erdirilmesi mümkündür.³⁸

3. Anlaşmanın ağır ihlâli durumunda ihraç hakkının kullanılması

Egemen bir üye devletin çıkma hakkından farklı olarak uluslararası örgütün ihraç hakkını kullanabilmesi bu yetkinin örgüt üyesi devletler tarafından bu yetkinin örgüte açıkça tanınması halinde söz konusu olmaktadır. Anlaşmada düzenlemenin eksik olması halinde sadece anlaşma tarafı devletlerin hakları esas olacaktır. Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 60.madde, 2.fıkrasına göre çok taraflı bu anlaşmanın anlaşma taraflarından birisi tarafından ihlâli diğer anlaşma taraflarına anlaşmayı ihlâl eden devletle anlaşmayı sona erdirme hakkı vermektedir. Bunun için anlaşma amaçlarını, hedeflerini gerçekleştirmeye matuf bir hükmün ihlâli yeterlidir. Uluslararası örgütlerin işbirliği çıkarları Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 5.maddesinin dar yorumlanmasını gerektirmektedir. Örgütten çıkarma hakkının, çıkarılan üyenin yükümlülüklerini ihlâl ederek örgütün işlevini yerine getirmesini engellemesi, dolayısıyla örgütü risk altına sokması durumunda kullanılması

---

³⁷ Ulrich Everling, Zur Stellung der Mitgliedstaaten der Europäischen Union als "Herren der Verträge", bkz.: Recht zwischen Umbruch und Bewahrung, FS für Rudolf Bernhardt, 1995, s.1161 (1174 vd.), s.1 vd.

³⁸ Mark E. Villinger, Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties, 2009, Publisher: Brill/Nijhof, Art.54, Rn.12)

mümkündür.³⁹ Kuzey Atlantik anlaşmasının 13.maddesine göre bir üye devletin NATO'dan çıkması mümkündür.⁴⁰ NATO anlaşmasının örgüt olarak üyelikten ihraç ile ilgili bir düzenleme öngörmemesi nedeni ile bir üye devleti üyelikten ihraç olanağı ancak ittifakın somut bir takım tasarruflarla riske atılması durumunda söz konusu olabilir. Yapılan soyut tehditler anlaşma ihlali olarak kabul edilmemektedir. Somut ihlallerin olması gerekmektedir. Bu hukuki durum uluslararası örgütler hukukunun devletler arasında istikrarlı işbirliğini gerektirdiğini teyit etmektedir.

IV. HUKUKİ DURUMUN SİYASİ OLARAK ŞEKİLLENDİRİLMESİ

Örgüt kurucu anlaşmalarında bu çerçevede çıkma hakkı ve uluslararası örgütün ihraç hakkı teoride bir taraftan devletler arasındaki işbirliği çıkarı, diğer taraftan üye devletlerin egemenlik hakları muvacehesinde sistematize edilmektedir. Uygulamada kurucu anlaşmalarda bu çerçevede düzenleme eksikliği durumunda sorun bu yaklaşım ışığında çözülmektedir. Bununla beraber bu tür değerlendirmeler sadece düzenleme eksikliği durumunda yapılmamaktadır. Aktif üyelik ve üyeliğin sona ermesi bakımından anlaşmada açık düzenlemeler olması durumunda da kimi zaman esnek yöntemler tercih edilmektedir.⁴¹ Üyelikle ilgili sorunlarda yargı denetiminin olmaması konunun siyasi değerlendirilmesini kolaylaştırmaktadır.

1. Esnek Yöntemler

a –Üyelikten çıkma ile ilgili modeller

Uluslararası örgütün devam eden işbirliği çıkarı üye devletin ilk bakışta üyelikten çıkma olarak görülen tutumunun daha sonra işbirliği ilişkisinin askıya alınması olarak yorumlanmasına yol açabilmektedir. Bu şekilde yeniden üyeliğe katılım prosedürünün yerine getirilmesine gerek kalmamaktadır.⁴² Malezya'nın 1965 Ocak ayında BM Güvenlik Konseyi'ne seçilmesi ertesinde Endonezya BM'den ayrıldığını ilan etmiştir. Sadece İngiltere bu durumun BM'den ayrılmak için bir neden oluşturmadığını dile getirmiştir.⁴³ Bunun dışında BM Genel Sekreteri BM'den çıkmadan söz etmeyerek, Endonezya'nın daha sonra yeniden tam olarak BM ile işbirliği ümidini dile getirmiştir. BM bununla beraber Endonezya'yı üyelikten ayrılmış mütalâa etmiştir. BM üyesi

---

³⁹ Konstantinos D.Magliveras, ibid, s.232 vd.

⁴⁰ ABD'nin Kuzey Suriye'de YPG'ye silah sevkiyatı yapması Türkiye ve ABD arasında NATO müttefiki devletlerin yükümlülüklerinin ihlali tartışmasının gündeme gelmesine neden olmuştur

⁴¹ Louis B.Sohn, Expulsion or Forced Withdrawal from an International Organisation, Harv.L.R. 77 (1964), s.1381

⁴² Michael Akehurst, Withdrawal from International Organisations, bkzn.: Current Legal Problems 32 (1979), London, Stress&Sons, s.143

⁴³ U.N.Doc. A/5857, s/6157 (January), 1965

devletler arasından Endonezya'nın adı ve bayrağı kaldırılmış; Endonezya BM üyesi olarak mütalâa edilmemiş ve BM Ekonomik ve Sosyal Konseyine Endonezya'nın halefi olarak yeni temsilci seçilmiştir. 1966'daki hükümet değişikliği ertesinde Endonezya'nın BM ile yeniden tam olarak işbirliği yapma ve aktivitelerine katılma isteğini dile getirmesi ertesinde her iki taraf bir süre için işbirliğinin dondurulduğundan hareket ederek işbirliğine devam etmiştir.⁴⁴ Böyle bir yöntem BM anlaşmasında öngörülmemiştir. Söz konusu zaman diliminde Endonezya BM bütçesine minimum katkı yapmıştır (bu katkı BM üyesi olarak ödemesi gereken miktarın %10'una tekabül etmiştir).⁴⁵ Aynı uygulamanın 1949 ve 1950 yıllarında Dünya Sağlık Örgütünden çıktıklarını ilan eden komünist ülkeler için yapıldığı görülmektedir. Bu ülkeler birkaç yıl sonra işbirliğine yeniden başlamış ve eksik ödemelerini tamamlamıştır.⁴⁶ Her iki örnekte de BM Şartı'nın ve Dünya Sağlık Örgütü anlaşmasının üyelikten çıkma olanağını açık olarak öngörmemesi ve çıkma nedeni olarak ileri sürülen hususların kurucu konferanslarda kabul görmemesi bu prosedürün uygulanmasını mümkün kılmıştır.⁴⁷ UNESCO 1952/53 yıllarında Polonya'nın, Macaristan'ın, 1954'de Çekoslovakya'nın örgütten çıkma bildirimini yapması üzerine anayasasında 2.madde, 6.fıkra örgütten çıkma ile ilgili düzenleme yapmıştır. Söz konusu devletler daha sonra tekrar tam olarak işbirliği iradelerini ortaya koymuş ve ödeme açıklarını tamamlamıştır.

Fransa'nın 1966'da askeri işbirliği bağlamında NATO'dan çıktığını açıklaması özel bir durum teşkil etmektedir. Fransa söz konusu tarihte NATO'nun organlarından ve örgütün faaliyetlerinden çekilmiştir. Fransa buna karşılık Kuzey Atlantik anlaşmasını feshetmemiştir. Kurucu anlaşma ve uluslararası örgüt arasında yapılan bu hukuki ayırım, diğer bir ifade ile ittifak anlaşması ve örgütün faaliyetlerine katılma arasında yapılan ayırım üzerinden Fransa anlaşmadan ayrılmayı imkânsız kılan (md.13) baraj olarak öngörülen 20 yıllık süreye bağlı olma mükellefiyetini aşmıştır. Fransa 2009'da NATO ile yeniden tam olarak işbirliği yapmaya başlamıştır. AB'de AB Adalet Divanı'nın supranasyonal örgütün kurumsal yapısında sahip olduğu güçlü statü nedeniyle yargısal denetimin rolü önem taşımaktadır. Bununla beraber entegrasyon sürecinin kendi dinamikleri ve bununla bağlantılı olarak üye devletlerin egemenliklerine getirilen sınırlamalar nedeniyle üye devletlerin esneklik gereksinimi bulunmaktadır. Bu nedenle hukuki seviyede AB üyeliği bağlamında açılım olarak farklı enstrümanlar kabul edilmiştir. Kurucu anlaşmalara ek protokollerle getirilen opt-outs uygulaması bunun bir örneğini

---

⁴⁴ Egon Schwelb, Withdrawal from the United Nations: The Indonesian Intermezzo, AJIL 61 (1967), s.661

⁴⁵ bkz.: Egon Schwelb, ibid. s.661

⁴⁶ Marjoire M. Whiteman, s.230 vd.

⁴⁷ Gerhard Ohse, ibid, s.58

vermektedir. Aynı şekilde sekonder hukuk seviyesinde şimdiye dek nadir kullanılmakla beraber güçlendirilmiş işbirliği yapma olanağı bulunmaktadır.⁴⁸

Ortak güvenlik ve savunma politikası alanında AB anlaşmasının 42.madde, 6.fıkrası ve 46.maddesi muvacehesinde üye devletler kalıcı yapısal işbirliği yapma olanağına sahiptir. İngiltere Brexit adımını atmadan önce de birçok önemli konuda ortak entegrasyon adımları atmaktan kaçınmıştır; İngiltere örneğin Schengen alanının, ortak mülteci politikasının dışındadır; 21 nolu protokol İngiltere İrlanda'nın özgürlük, güvenlik ve adalet alanına ilişkin pozisyonuna ilişkindir.⁴⁹

İngiltere aynı şekilde Euro alanının ve⁵⁰ Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın dışında kalmayı tercih etmiştir.⁵¹ Bu opt out'lar nedeniyle İngiltere ve AB arasındaki ilişkilerde Brexit'in neyi değiştireceği sorgulanmaktadır. Bu bağlamda zikredilmesi gereken bir husus da, AB anlaşmasının 50.madde, 5.fıkrasında AB'den çıkan bir devletin AB'ne yeniden katılma başvurusunu AB anlaşmasının 49.maddesinde öngörülen prosedür muvacehesinde yapmak zorunda olmasıdır.

b – Üyelikten çıkarılma ile ilgili modeller

Üyelikten ihraç bağlamında da ara modellerin karşımıza çıktığı görülmektedir. Amerikan Devletleri Örgüt Şartı ihraç müessesini öngörmemekle beraber 1977'den beri demokratik olarak seçilen hükümetlerin anayasaya aykırı olarak devrilmesi halinde üyelik haklarının geri alınması uygulaması yapılmaktadır; örgüt 1962'de Küba hükümetini bu gerekçe ile

---

⁴⁸ AB'nin Çalışma Usulleri Hakkındaki Sözleşmenin 20.madde ve 326.madde vd.; Euro alanında yer alan devletlerin 11 tanesi Malitransaksiyon vergisi uygulama konusunda anlaşmıştır; AB Konseyi'nin 22 Ocak 2013 tarihli, 2013/52 sayılı Malitransaksiyon vergisi konusunda güçlendirilmiş işbirliği yapılmasına ilişkin kararı için bkz.: ABl. L22,25.01.2013, s.11 vd.

⁴⁹ Schengen alanı 1985 tarihli Benelux devletleri, Almanya ve Fransa arasında yapılan sınır kontrollerinin aşamalı kaldırılmasını öngören anlaşma ve 1990 tarihli icra anlaşması ile oluşturulmuştur. Amsterdam anlaşması ile Schengen müktesebatı anlaşmanın parçası haline getirilmiştir. Günümüzde AB'nin çalışma usulleri hakkındaki sözleşmenin 67-76 maddeleri konuyu düzenlemektedir. Lizbon sözleşmesine ek 19 nolu protokol Schengen müktesebatını öngörmektedir (4.md.). 20 nolu ek protokol AB'nin çalışma usulleri hakkındaki anlaşmanın 26.maddesinin kimi boyutları itibariyle İngiltere ve İrlanda'ya uygulanmasını düzenlemektedir. 21 nolu protokol İngiltere ve İrlanda'nın özgürlük, güvenlik ve adalet alanına ilişkin pozisyonuna ilişkindir. İngiltere ve İrlanda bu bölümün kimi hükümlerinin yahut tüm hükümlerinin kendilerine uygulanması talep etme imkânına sahiptir (opt in). Bunun dışında 22 nolu protokol Danimarka için özel düzenlemeler içermektedir

⁵⁰ 15 No'lu protokol İngiltere ve Kuzey İrlanda'ya ilişkin kimi hükümlere ilişkindir. 16 Nolu Protokol Danimarka'ya ilişkin hükümler öngörmektedir. İsveç, kur değişimi mekanizmasını red etmesi nedeniyle Euro alanına şimdiye dek dahil olamamıştır

⁵¹ 30 No'lu Protokol AB Temel Haklar Şartı'nın İngiltere ve Polonya'ya uygulanmamasına ilişkindir

örgüt çalışmalarından ihraç etmiştir.⁵² Seçilen bu formül bir devletin örgüte üyeliği ve hükümetin örgütün faaliyetlerine katılımı arasında ayırım yapıldığını göstermektedir.⁵³ Örgüt 2009'da Küba hükümetine kapıları açmıştır.⁵⁴ Dünya Posta Teşkilatının anayasası da ihraç düzenlemesi içermemektedir; böyle bir düzenleme yapılması girişimi 1964, 1974, 1979'da akamete uğramıştır. Bununla beraber Güney Afrika'nın 1964 ve 1984 arasında ırkçı politikaları nedeniyle Dünya Posta Teşkilatının kongrelerine katılması engellenmiş ve Dünya Posta Teşkilatının üyesi olarak muamele edilmemiştir. İlişkiler 1994'de normalleşmiştir. Bu çerçevede dikkat çekici olan husus Apartheid politikasının Dünya Posta Teşkilatının amaçları ve faaliyetleri ile özel bir bağlantısının olmaması ve örgütün işlevini riske atmamasıdır.⁵⁵

BM Genel Kurulu da 1974'de Güney Afrika'nın toplantılara ve oylamalara katılmasını yasaklamış, Güney Afrika temsilcilerinin yetki belgelerini reddetmiştir.⁵⁶ Güney Afrika'nın BM'den BM Şartı'nın 6.maddesine göre ihracını Güvenlik Konseyi sürekli üyeleri ABD, İngiltere ve Fransa engellemiştir. BM Genel Kurulu söz konusu formül ile hem Güney Afrika'nın üyelikten ihracı, hem de üyelik haklarına askıya alınması için gerekli olan Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesinin alınması gerekliliğini by-pass etmiştir.⁵⁷

2. Açık Düzenlemelerin İşlevi

Aktif üyelik ve üyeliğin sona erdirilmesi arasında uygulama bulan söz konusu ara yöntemler genellikle gereklilik mülâhazası ile ortaya çıkmıştır. Bu durum açık düzenlemelerin işlevini gündeme getirmektedir. Uygulama uluslararası örgütlerin kurucu anlaşmalarında üyelikten çıkma veya ihraç konusunda düzenlemenin yer almamasının üyelikten çıkma veya üyelikten ihracı engellemediğini göstermektedir. Gri alanların hukuken kötüye kullanılmasını önlemek için uluslararası örgüt kurucu anlaşmalarında bu konuda açık düzenleme yapılması tercih edilmektedir. Bu açık düzenlemeler uluslararası örgütten çıkma-çıkarılma ve koşulları bakımından hukuki güvence sağlamaktadır. Bunun dışında açık düzenlemeler ilgili örgüt bünyesinde genellikle istikrarlı uygulamaya katkı sağlamaktadır. Bu şekilde özellikle zayıf üyelere karşı gücün olası kötüye kullanılması önlenmektedir. Açık düzenlemelerin örgütün işbirliği ve işlevini gerçekleştirme çıkarlarını

---

⁵² bknz.: UN Doc. S/5075 (3 Şubat 1962)

⁵³ Konrad Ginther, *Mitgliedschaft in Internationalen Organisationen-Grundfragen*, Berichte DGVR Heft 17 (1975), s.17

⁵⁴ OAS General Assembly Resolution on Cuba (June 3, 2009), AG/RES. 2438 (XXXIX-0/09), 48 ILM 1246 (2004)

⁵⁵ Konstantinos D.Magliveras, *ibid*, s.70

⁵⁶ Eckhart Klein, *Zur Beschränkung von Mitgliedsrechten in den Vereinten Nationen*, Vereinte Nationen 1975, s.51

⁵⁷ Knut Ipsen, *Völkerrecht*, 6.Aufl. 2014, 6.Aufl. 2014, §6, Rn.125

ve üye devletlerin ulusal çıkarlarını gözetme fonksiyonuna sahip olması gerekmektedir.

Örgüt üyeliğinden çıkma ve çıkarılmanın etkileri örgüt üyeliğinin hukuken sona ermesi ile doğmaktadır. Oysa cooling-off-period'da üyelik yükümlülükleri devam eder. Söz konusu süreç ulusal çıkarlarla uluslararası örgütün işbirliği çıkarlarının dengelenmesini temin eder. Teorik olarak yeni yükümlülüklerin tesisi edilmesi de mümkündür. Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 70.maddesi bu konuya ilişkin düzenlemeler içermektedir.⁵⁸ Söz konusu hükme göre anlaşmadan çekilme, anlaşmadan çekilen devletin diğer anlaşma taraflarına karşı olan yükümlülüklerini sona erdirir. Anlaşmanın icrası bağlamında anlaşma tarafları bakımından doğan haklar, yükümlülükler ve hukuki durum çekilmenin hukuki etki doğurduğu tarihe kadar devam eder. Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsünün 127.madde 1.fıkrası, statüden çekilmenin statü tarafı olunan dönemde doğan yükümlülüklerden devletleri kurtarmadığını öngörmektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsünün 127. madde, 2.fıkrasına göre çekilen devlet bunun dışında çekilmenin hukuken etki doğurması öncesi başlayan soruşturma ve prosedür bağlamında işbirliğine devam etmekle yükümlüdür. Uluslararası Ceza Mahkemesi ayrıca çekilmenin hukuken etkin olduğu ana kadar çekilen devletin ülkesinde cereyan eden veya çekilen devletin vatandaşları ile ilgili Uluslararası Ceza Mahkemesinin yetki alanına giren suçlarla iştigal etme yetkisine sahiptir (md.12, fık.1,2).

Brundi olayında bunun anlamı Roma statüsünden 27 Ekim 2016'da ilan edilen çekilmenin 27 Ekim 2017'de etkili olması, Bensouda'nın Nisan 2016'da 2015'ten beri Burundi'deki durumla ilgili olarak başlattığı önsoruşturmayı engellememiştir. Soruşturmanın nedeni ayaklanma ertesinde başkan Nkurunziza'nın seçilmesi ile beraber muhalefetin takibinde tekrarlanan ve devam eder şekilde insanlığa karşı işlenen suçlara ilişkin rapordur.⁵⁹ 25 Ekim 2017'de önsoruşturma dairesi Brundi karşı 26 Nisan 2015'ten 26 Ekim 2017'ye kadar olan dönemi kapsayan bir soruşturmanın yapılmasına izin vermiştir.⁶⁰

Örgütün kurucu anlaşması üzerinden üye devletler için uluslararası örgütle ilişkiler bağlamında tesis edilen yükümlülüklerin, üye devletler arasında akdedilen anlaşmalardan doğan yükümlülüklerden ayırt edilmesi

---

⁵⁸ Oliver Corten/Pierre Klein, The Vienna Convention on the Law of Treaties-A Commentary II, Oxford University Press, 2011, Art.70, Rn.8 vd.

⁵⁹ İnsan Hakları Konseyi resolutionu için bkz.: Human Rights Council, Resolutions s-24/1- Preventing the deterioration of the human rights situation in Brundi, 17 Aralık 2015, A/HRC/RES/S-24/1, Report of the United Nations Independent Investigation on Brundi (UNII B), 20 September 2016 A/RC/33/37: "The experts cannot exclude that some instances of these gross human rights violations amount to crimes against humanity, and urge for independent international judicial processes to bring the alleged perpetrators to justice"

⁶⁰ Uluslararası Ceza Mahkemesinin 9 Kasım 2017 tarihli basın açıklamaları için bkz.: ICC-CPI-20171109-PR1342

gerekmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü anayasasının 1.madde 5.fıkrası çekilen üye devlet tarafından onaylanan uluslararası çalışma anlaşmaları (md.19) bakımından açıkça bu anlaşmalardan doğan yükümlülüklerin devam edeceğini öngörmektedir. Örgütün organları tarafından ihdas edilen ikincil hukuktan bu anlaşmaların farkı uluslararası anlaşmaların örgüt çerçevesinde müzakere edilmesine ve örgüt üyesi devletler arasında yapılmasına rağmen devletler arası anlaşmalar olmasıdır. Bu durum örgüt üyesi devletler yanısıra diğer devletlerin de anlaşmaya taraf olması için geçerlidir.

Uluslararası örgüt çerçevesinde müzakere edilen uluslararası hukuk anlaşmaları bu nedenle prensip olarak örgütten çıkma veya ihraçtan bağımsız olarak varlıklarını devam ettirir ve ancak uluslararası hukukun genel kurallarına göre sona erdirilir. Bu durum AB'den çıkma bağlamında paylaşılmış yetki nedeniyle gerek üye devletlerin, gerekse AB'nin taraf olduğu karma anlaşmalar için gündeme gelmektedir. Birliğin yetkisine giren alanlar için Birlik üyesi devletler Birliğe müzakere yetkisi vermektedir. Buna ilave olarak üye devletler Konsey üzerinden anlaşma müzakerelerinde etki yapma olanağına sahiptir (AB'nin Çalışma Usulleri Hakkındaki Sözleşme md.218). Uluslararası örgüt çerçevesinde müzakere edilen uluslararası hukuk anlaşmasının sona erdirilmesi söz konusu anlaşmanın hükümlerine göre tarafların anlaşması ile (Vienna anlaşmalar hukuku Sözleşmesi, md.54) veya clausula rebus sic stantibus kuralına göre (md.62) mümkündür. Özel düzenlemeler Avrupa İnsan Hakları ve Özgürlükleri Konvansiyonu'nun 58.maddesinde yer almaktadır. Buna göre Avrupa Konseyi üyeliği sona eren devlet AİHK'dan da ayrılacaktır. Aynı şekilde Dünya Ticaret Örgütü'nün kurucu anlaşmasının 15.madde, 1.fıkrası, 2.cümlesi kurucu anlaşmadan çıkmanın multilateral ticaret anlaşmaları bakımından da aynı sonucu doğuracağını öngörmüştür. Anlaşmanın akdi esnasında mevcut olan koşullarda sonradan ortaya çıkan öngörülmeleyen değişiklik nedeni bağlamında Vienna Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 62.madde, 2.fıkra, b-bendi anlaşma tarafı devletin bu değişikliğe anlaşma yükümlülüğünün ihlali üzerinden kendisinin neden olması halinde istinat edemeyeceğini kabul etmiştir. Örgütten çıkma hakkının kullanılmasında bu nedenin kabul edilmemesine karşılık, örgütten ihraç durumlarında bunun tersine prensip olarak anlaşma yükümlülüklerinin ihlali gereği bulunmaktadır.

3. Siyasi Sonuçlar

Uluslararası örgütten çıkma ve çıkarılma hukuki sonuçlar ötesinde siyasi sonuçlar da doğurmaktadır. Her iki durumda örgütün evrensel yahut bölgesel temsili anlamında zayıflaması söz konusu olmaktadır. Özellikle örgütten çıkma potansiyel olarak bunun ötesinde örgütün meşruiyetinin sorgulanmasını gündeme getirir; meşruiyete ilişkin tereddütler ve diğer üyelerin örgütten çıkma değerlendirilmelerine yol açar. Örgütten çıkma nedenlerinin birçok üye bakımından önem taşıması durumunda da uluslararası örgüt üzerinde baskıların

artması kaçınılmaz olur. Yeni bir örnek olarak Afrika devletlerinin kitlesel olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsünden çıkması evrensellik amacı güden, şu an için 33'ü Afrika devleti olan 123 devletin taraf olduğu uluslararası yargı sisteminin zafiyetine yol açacağı kesindir. Sistemin en önemli zafiyeti baştan itibaren süper güç olan ABD, Çin ve Rusya'nın Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsüne taraf olmamasından ileri gelmektedir. 2013 Ekim'de Kenya'nın inisiyatifi ile Afrika Birliği genel kuruluna getirilen kitlesel olarak statüden ayrılma önerisi genel kurulda gerekli desteği bulmamıştır.⁶¹ 2017 Ocak sonunda genel kurul Roma statüsünden kolektif ayrılmayı değerlendiren bir "withdrawal strategy" kabul etmiştir.⁶² Afrika devletlerinin çoğunluğu bu stratejiyi desteklememiştir (Kap Verde, Liberya, Malavi, Nijerya, Sambia, Senegal, Tanzanya, Tunus bu devletler arasındadır). "Withdrawal Strategy" başlığına karşın metin öncelikle Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsünde değişik reform önerileri getirmiştir (bu reform önerilerinin gerçekleşmesi halinde Uluslararası Ceza Mahkemesinden çıkma gereği kalmamaktadır). Afrika Birliği Uluslararası Ceza Mahkemesini bir süredir açık şekilde tek taraflı, ağırlıklı olarak Afrikalıları yargılamaya yönelik bir mahkeme gibi çalışması nedeniyle eleştirilmektedir (şimdiye dek görülen 11 davanın 10 tanesi Afrika devletlerine ilişkindir). BM Güvenlik Konseyi'nin mahkeme savcılığına başvuru imkânı üzerinden mahkemenin yargı yetkisi kullanma olanağına sahip kılınması bu memnuniyetsizliği arttırmaktadır (Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsünün 3.md, b-bendi). Güvenlik Konseyinde veto hakkına sahip olan Çin, Rusya ve ABD Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsüne taraf olmamakla beraber söz konusu madde hükmüne göre Güvenlik Konseyi üyesi olarak bir devletin Uluslararası Ceza Mahkemesine sevkinde rol oynama yetkisine sahiptir. Bu çerçevede Uluslararası Ceza Mahkemesinde açılan 11 davadan 5'inin [Uganda, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Mali ve Orta Afrika Cumhuriyeti (dava ikiye ayrılmıştır)] dava konusu eylemlerden etkilenen devletler tarafından açıldığı görülmektedir.⁶³

Dava prosedürü Kenya, Fildişi Sahili, Gürcistan ve Brundi'ye karşı işletilmiştir.⁶⁴ BM Güvenlik Konseyi Darfur'daki (Sudan) ve Libya'daki durumla bağlantılı olarak Uluslararası Ceza Mahkemesine başvurmuştur. Darfur'daki durumla ilgili olarak Sudan'ın Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsüne taraf olmamasına karşın Güvenlik Konseyi Mart 2005'te 1593 sayılı

---

⁶¹ bknz.: Decision on Africa's Relationship with the International Criminal Court, 12 October 2013, Ext/Assembly/AU/Dec.1 (Oct.2013)

⁶² African Union, Draft 2 – Withdrawal Strategy Document, 12 January 2017; Assembly of the Union, Twenty-Eighth Ordinary Session, 30 – 31 January 2017, Draft Decision on the International Criminal Court Doc. EX.CL/1006 (xxx), Assembly/AU/Draft/Dec.1 (XXVIII) rev.2, para 8)

⁶³ Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsünün 13.md. a-bendi ve 14.md.

⁶⁴ Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsü md.13, c-bendi: 15.md.

rezolüsyonu ile mahkeme nezdinde dava prosedürünü başlatmıştır. Sudan devlet başkanı El Beşir görevine devam eden bir devlet başkanı olarak soykırım iddiası ile Uluslararası Ceza Mahkemesinde yargılanmıştır. Bu durum Ekim 2016'da Güney Afrika tarafından Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsünde çekilme nedeni olarak zikredilmiştir. Güney Afrika Sudan devlet başkanını iki kez verilen uluslararası tutuklama kararına rağmen⁶⁵ Haziran 2015 Afrika Birliği'nin Johannesburg'daki zirvesine katılan El Beşiri tutuklamamış ve mahkemeye teslim etmemiştir.

Darfur'daki durumla iştilal eden ön soruşturma dairesi 6 Temmuz 2019'da Güney Afrika'nın Uluslararası Ceza Mahkemesi ile işbirliği yapma yükümlülüğünü ihlâl ettiğini tespit etmekle⁶⁶ beraber konuyu Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsü tarafı devletlerin genel kuruluna yahut Güvenlik Konseyine havale etmemiştir.⁶⁷ Ön soruşturmalar bununla beraber Afrika devletleriyle sınırlı kalmamış Afganistan, Irak/İngiltere, Kosova, Filistin ve Ukrayna da ön soruşturma prosedüne muhatap olmuştur. Afganistan'a ilişkin bu soruşturma Amerikan askerlerinin savaş suçlarıyla bağlantılı olarak yapılmıştır Güney Osetya'ya ilişkin ön soruşturma Rus askerlerinin, Ukrayna'ya ilişkin ön soruşturma aynı şekilde Rus vatandaşlarının savaş suçları nedeniyle gerçekleştirilmiştir.⁶⁸ Afrika Birliği'nin eleştirileri bu örnekler ışığında kısmen çürütülmüş olsa da, Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsüne taraf devletler genel kurulunun bu eleştirileri dikkate aldığı görülmektedir.⁶⁹ Yapıcı bir diyalogun işbirliği gerekliliğine ve bu nedenle de her iki tarafın çıkarlarına uygun olduğunun göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Örgütten çıkmanın olumsuz sonuçları öncelikle çıkan üye devlet için değil, örgüt bakımından doğmaktadır. Örgüt üyeliğinden ayrılmanın örgütün potansiyel olarak uluslararası camiadaki yerini ve diğer üye devletlerle ilişkilerini etkilemesi söz konusudur. Bu nedenlerle Brexit'in dış etki olarak Avrupa Birliği tasavvurunun önemli ölçüde zayıflamasına yol açacağı düşünülmektedir. Çıkan devletin uluslararası örgütle bu bağlamda rolünün de dikkate alınması gerekmektedir. Mahkeme savcısı Bensouda'nın Gambia vatandaşı olması nedeniyle Gambia'nın Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsünden ayrılması bu nedenle önem taşımaktadır. Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsü

---

⁶⁵ Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsü 58.md.

⁶⁶ Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsü 87.md.

⁶⁷ Uluslararası Ceza Mahkemesinin 8.12.2016 tarihli basın açıklamaları için bkzn.: ICC-CPI-20161208-PR1264 ve 6 Temmuz 2017 basın açıklamaları için ICC-CPI-20170706-PR1320. Uganda ve Çibuti için de ön soruşturma dairesi Temmuz 2016'da benzer tespit yapmıştır

⁶⁸ Ukrayna Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsüne taraf olmamakla beraber, statünün 12.maddesi, 3.fıkrasına göre ülkesinde 21 Kasım 2013'ten itibaren cereyan edecek eylemlerle ilgili olarak mahkemenin yetkili olduğuna ilişkin bildiri yapmıştır

⁶⁹ Elisa Hoven, Geschwächte Richter, Die Zeit 05.01.2017, s.1 (<http://www.zeit.de>)

mahkemenin savcılarını bakımından yargıçlardan farklı olarak⁷⁰ savcılarının statüsü tarafı devletlerden birinin vatandaşlığını taşımasını öngörmemektedir.

SONUÇ

Uluslararası örgütlerden çıkma ve çıkarılma konusuna ilişkin tartışmaların uluslararası hukukun kurumsallaşmaya başladığından beri güncelliğini kaybetmediği görülmektedir. Uygulamada uluslararası örgütten çıkmanın daha çok önem taşıması devletlerin devam eden egemenlik iddialarının sonucudur. Uluslararası örgütlere esas olan işbirliği çıkarı bir görev olarak örgüt üyeliğinden ihraca sınır konulması gerekliliğini getirmiştir. Örgüt üyeliğini sona erdiren her iki yöntem de uluslararası örgüt ve ayrılan üye arasında gerilim nedeni olmaktadır. Uluslararası politika bu bağlamda gerilimi sonlandırmak için nedenler üzerine giderek çözüm sağlama rolü oynamaktadır. İşbirliği sürekli yapıcı bir diyalogu gerektirmektedir. Gerek örgütten çıkma nedenini oluşturan konulara ilişkin reformlar bağlamında, gerekse bir üye devletin örgütten ayrılması durumunda her iki tarafın çıkarlarını dengeleyecek yollar gösterilmesi uluslararası örgütler hukukunun görevidir. Örgütten çıkma ve çıkarma hakkının kötüye kullanılmasını yargısal yahut siyasi denetimi öngören hukuki düzenlemelerle önlenmesi mümkündür. Siyasi olarak şekillendirilen hukuki düzenlemelere nazaran öncelikle uzlaşa ve müzakere yoluyla esnek çözümlerin bulunmasının tercih edilmesi uluslararası hukukun karakterine uygundur. Bu perspektiften hareketle uluslararası örgütler hukukunda örgüt üyeliğinden çıkma ve çıkarılma konusunda uygulamada ortaya çıkan ara çözümlere yönelik olarak bu konuları sistematize eden, değerlendiren ve hukuken düzenleyen daha yoğun çalışmalar yapılması gerekliliği açıktır.

KISALTMALAR

- Art. : Artikel (madde)
- Aufl. : Auflage (bası)
- DGVR : Deutsche Gesellschaft für Völkerrecht
- DÖV : Die Öffentliche Verwaltung
- EuR : Zeitschrift Europarecht
- Harv.L.R : Harvard Law Review
- Rn : Randnummer
- Rs : Randsache
- Slg. : Sammlung
- YPG : Halk Koruma Birlikleri veya Halk Savunma Birlikleri
(Kürtçe: Yekîneyên Parastina Gel)

---

⁷⁰ statünün 36.madde, 4.fıkra, b-bendi

KAYNAKÇA

- Angela Schwerdtfeger, Souveränität und zwischenstaatlicher Kooperation, AVR 2018, 96–126. 12
- Cittharanjan Felix Amerasinghe, Principles of the Institutional Law of International Organizations, 2.Aufl. Cambridge University Press, 2005, s.117
- EckharKlein, Zur Beschränkung von Mitgliedsrechten in den Vereinten Nationen, Vereinte Nationen 1975, s.51
- Egon Schwelb, Withdrawal from the United Nations: The Indonesian Intermezzo, AJIL 61 (1967), s.661
- Elisa Hoven, Geschwächte Richter, Die Zeit, 05.01.2017, s.1 (<http://www.zeit.de>)
- Felix Weber, Die Europäische Menschenrechtskonvention und die Türkei, DÖV, Heft 22, November 2016, s.921
- Florence Benoit-Rohmer/Heinrich Klebes, Das Recht des Europarats- Auf dem Weg zu einem paneuropäischen Rechtssystem, 2006, s.41 vd.
- Frank Zeidler, Der Austritt und Ausschluss von Mitgliedern aus den Sonderorganisationen der Vereinten Nationen, 1990, s.25.
- Gerhard Ohse, Der Austritt aus den Vereinten Nationen I, Vereinte Nationen 1972, s.16
- Henry G.Schermers/Niels M.Blokker, International Institutional Law, 5.Aufl. 2011, §§15 vd..
- Jan Klabbers, An Introduction to International Organizations Law, 3.Aufl. Cambridge University Press 2015, s.107.
- Knut Ipsen, Völkerrecht., 6.Aufl. 2014, 6.Aufl. 2014, §6, Rn.125
- Konrad Ginther, Mitgliedschaft in Internationalen Organisationen-Grundfragen, Berichte DGVR Heft 17 (1975), s.17).
- Konstantinos D. Magliveras, Exclusion from Publication in International Organisations– The Law and Practice Behind Member Staates’ Expulsion and Suspension of Membership, 1999,s.13 vd..
- Louis B.Sohn, Expulsion or Forced Withdrawal from an International Organisation, Harv.L.R. 77 (1964), s.1381).
- Manuela Ludewig, Beendigungstatbestände als notwendige und dynamische Elemente der Mitglied-schaft in internationalen Organisationen unter besonderer Berücksichtigung von Art.50 EuV, s.7 vd.
- Mark E. Villinger, Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties, 2009,Publisher: Brill/Nijhof, Art.54, Rn.12

- Marjoire M. Whiteman, Digest of International Law XIII, 1968, §13 Expulsion, Suspension, Forced Withdrawal, and Froced Nonparticipataion, s.242 vd.
- Matthias Ruffert/Christian Walter Institutionalisiertes Völkerrecht, 2.Aufl. 2015, C.H.Beck; Rn.281
- Melda Sur, Uluslararası Hukukun Esasları, 13.baskı, İstanbul 2019
- Michael Akehurst, Withdrawal from International Organisations, bknz.: Current Legal Problems 32 (1979), London, Stress&Sons, s.143
- Nagendra Singh, Termination of Membership of International Organisations, 1958, s.22
- Nathan Feinberg, Unilateral Withdrawal from an International Organization, BYIL 39 (1963), s.189 vd.
- Oliver Corten/Pierre Klein, The Vienna Convention on the Law of Treaties-A Commentary II, Oxford University Press, 2011, Art.70, Rn.8 vd.
- Paul Craig, Brexit: Foundational Constitutional and interpreventive Principles, II.Oxford Human Rights Hub (<http://ohrh.law.ox.ac.uk>)
- Philippe Sands/Pierre Klein, Bowett's Law of International Institutions, 6.Aufl., Sweet & Maxwell, May 31, 2009), Rn.16-028, 16-037 vd.
- Prodromos Dagoglou, Recht auf Rücktritt von den Römischen Verträgen?, bknz.: FS für Ernst Forsthoff, 2.Aufl. 1974, Roman Schnur (Hrsg.), s.77
- Rona Aybay/Elif Oral, Kamusal Uluslararası Hukuk, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016
- Tanja Altunjan, Südafrika und der International Strafgerichtshof – Zuma gegen die Gerichte, JuWissBlug, (<https://www.juwisside/29-2017>), 10.3.2017
- Thomas Oppermann, Grundfragen der Mitgliedschaft in internationalen Organisationen, Berichte DGVR 17 (1975), s.53
- Ulrich Everling, Zur Stellung der Mitgliedstaaten der Europäischen Union als "Herren der Verträge", bknz.: Recht zwischen Umbruch und Bewahrung, FS für Rudolf Bernhardt, 1995, s.1161 (1174 vd.), s.1 vd.
- Vassilios Skouris, Brexit:Rechtliche Vorgaben für den Austritt aus der EU, EuZW 2016, s.806

